

FONOLOGIK VA MORFOLOGIK MOSLASHUV MASALASIGA DOIR

(INGLIZ TILIGA O‘ZLASHGAN TURKIZMLAR MISOLIDA)

Charos Ismoilova Shuhrat qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM Samarqand kampusi

ingliz tili o‘qituvchisi, mustaqil tadqiqotchi

Charosismoilova180@gmail.com

+998904767733

Annotatsiya. Ingliz tilidagi turli xil so‘z manbalari orasida turkizmlar sezilarli darajada fonologik va morfologik moslashuvlar orqali nafaqat lisoniy almashinuvning dinamik xususiyatini, balki xorijiy elementlarning yangi til tizimiga integratsiyalashuv jarayonlarini ham aks ettiradi. Ushbu maqolada turkiyzabon mintaqalardan olingan so‘zlar ingliz tilining fonologik va morfologik tuzilmalariga moslashishi uchun turli jarayonlardan o‘tishi, shuningdek turkizmlarning assimilyatsiya va morfologik moslashuv jarayonlarida ushbu so‘zlarning ingliz tiliga integratsiyalashuviga qanday hissa qo‘shishi ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: fonologik, morfologik, lisoniy, integratsiyalashuv, turkiyzabon xalqlar, assimilyatsiya, turkizm.

Kirish. Butun dunyodagi tillar o‘rtasida doimiy ravishda o‘zaro so‘z almashinuvi yuz beradi. Ammon U. ta’kidlaganidek, “.... ingliz tili fanda keng tarqalganligi va ustunligi asl haqiqatdir” [1,628]. Ingliz tili, o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ko‘plab boshqa tillardan so‘zlar o‘zlashtirgan. Turkiy tillar ham ingliz tili uchun muhim manba hisoblanadi. Bu ta’sir orqali bir qancha inglizcha so‘zlar, turkizm sifatida shakllanib, ingliz tiliga kirgan. Ushbu o‘zlashgan so‘zlar, asosan turkiy tillarda so‘zlashadigan hududlardan kelib chiqqan va ingliz tilining fonetik va grammatik tizimiga mos ravishda, fonologik va morfologik o‘zgarishlarga uchragan. Fonologik o‘zgarishlar, asosan, so‘zlarning ingliz tilidagi tovushlarga moslashish jarayonini o‘z ichiga oladi. Morfologik jihatdan esa, bu so‘zlar ingliz tilining sintaktik qoidalariga

mos kelishi uchun turli tuzatishlarga, masalan, ko'plik mazmunini qo'shish kabi o'zgartirishlarga uchraydi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi turkizmlarning ingliz tiliga o'tish jarayonidagi fonologik va morfologik moslashuvlarini o'rganishdan iborat. Haspelmath M. aytganidek, "... biz ba'zi so'zlarning va ularning tarixini aniqlashning tavsifiy maqsadidan kelib chiqib, nima uchun ba'zi so'zlar bir tildan boshqa tilga o'zlashtirilganini (hech bo'lmaganda qisman) tushuntirishga intilamiz" [4,35]. Maqolada ingliz tilining talaffuziga va grammatik tuzilmasiga moslashgan so'zlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda turkiy tildan o'zlashgan so'zlarning ingliz tilidagi fonologik va morfologik moslashuvlarini aniqlash uchun tavsifiy yondashuv qo'llaniladi. "Tarixiy tilshunoslikning eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lgan tovush o'zgarishlari haqida batafsil to'xtalib o'tilgan va bu o'zgarishlar uchun assimilyatsiya va dissimilyatsiya atamaları asosiy tushunchalar sifatida ko'rsatilgan" [2,256].

Natijalar. Akademik manbalar, lug'atlar va tarixiy matnlardan to'plangan materiallar shuni ko'rsatadiki, turkiy tillardan olingan so'zlarning deyarli ko'pchiligini harbiy va tarixiy, oziq-ovqat va madaniyat sohalarda ishlatiladigan atamalar qamrab oladi. Har bir so'z ingliz tilidagi talaffuz va grammatikaga mos ravishda fonologik hamda morfologik o'zgarishlarga uchrashining guvohi bo'lamiz. So'z o'lashtirilishida metaforik ko'chish hodisasi ham mavjud bo'lib, bu alohda tadqiqotlar natijasida o'rganilishi lozim bo'lgan masaladir [7, 74].

Assimilyatsiya jarayoni ingliz tiliga kirgan turkiy so'zlarning fonologik tizimga moslashishini ta'minlovchi asosiy mexanizm hisoblanadi. Bu jarayon odatda ingliz tilida so'zning talaffuzini yengillashtirish maqsadida unli tovushlar yoki undoshlarning o'zgarishini o'z ichiga oladi. Masalan:

Bazar → **Bazaar**. Turkcha "bazar" so'zi ingliz tiliga unli tovush yordamida "bazaar" shaklida o'zlashtiriladi. Ingliz tilining talaffuzi turk tilidagi tovushga nisbatan biroz farq qiladi, bunda turkcha "a" tovushi inglizcha "aa" tovushiga o'zgaradi.

Chay → *Chay*. Turkcha "chay" soʻzi ingliz tiliga oʻzgarmay "chay" shaklida oʻzlashadi, ammo turkcha "ç" tovushi ingliz tilining "ch" tovushiga moslashtiriladi. Bu holat ingliz tilidagi talaffuzni yengillashtirish maqsadida qoʻllanilgan.

Morfologik oʻzgarishda "Bazaar-Bazaars" koʻplik shaklidagi *Bazaars* inglizcha koʻplik qoidalariga "s"-lar qoʻshish orqali moslashtirilgan.

Xulosa. Turkiy tillardan olingan soʻzlar yoki turkizmlarning ingliz tiliga integratsiyalashuvi murakkab fonologik va morfologik moslashuv jarayonini oʻz ichiga oladi. Bu soʻzlar ingliz tilidagi talaffuz meʼyorlariga moslashish uchun unli tovushlar va undoshlarning oʻzgarishi kabi fonetik jarayonlarga uchraydi. Bundan tashqari, morfologik moslashuvlar turkizmlarning ingliz tilidagi sintaktik tuzilmalarga mos kelishini taʼminlaydi, koʻplik asosiy xususiyatdir. Tadqiqot tilning moslashuvini va turli tillardagi soʻzlarning ingliz tiliga integratsiyalashuv usullarini koʻrsatadi. Ushbu tadqiqot nafaqat tarixiy tilshunoslik, balki koʻp tilli jamiyatlarda til aloqasi va oʻzgarishining kengroq jarayonlarini tushunish uchun ham muhimdir. Ingliz tilidagi oʻziga xos turkiy tilga olingan soʻzlarni batafsil tahlil qilish orqali ushbu maqola assimilyatsiya va morfologik moslashuvning murakkab jarayonlarini yoritib berish, leksik-semantik [8, 9] oʻzlashtirish va uning til rivojlanishiga taʼsirini chuqurroq tushunishga imkon hozirlaydi.

Adabiyotlar roʻyxati:

1. Ammon, U. (2001). *The World Language Situation*. Mouton de Gruyter. 628-631
2. Bauer, L. (2001). *Morphological Productivity*. Cambridge University Press.
3. Campbell, L. (1998). *Historical Linguistics: An Introduction*. MIT Press.
4. Greenberg, J. H. (1978). *Languages of Africa*. Stanford University Press.
5. Haspelmath, M. (2009). *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Mouton de Gruyter.
6. Koerner, E. F. K. (2000). *Towards a Theory of Lexical Borrowing*. University of Chicago Press.

7. Бердиев Х. Х. Метафорические термины в лексике юртовозведения //Язык в сфере профессиональной коммуникации. – Екатеринбург, 2016. – 2016. – С. 73-76.
8. Holnazarovich B. H. Explanation of yurt building terms with through semantic methods //International Journal of Engineering, Science and Mathematics. – 2020. – Т. 9. – №. 6. – С. 9-13.